

СУЧАСНИЙ СТАН НАСАДЖЕНЬ ІСТОРИЧНОЇ ЛАНДШАФТНОЇ ДІЛЯНКИ «ДРУЖНІЙ САД» У ДЕНДРОПАРКУ «ОЛЕКСАНДРІЯ» НАН УКРАЇНИ

Мордатенко І.Л.

Державний дендрологічний парк «Олександрія»
Національної академії наук України
м. Біла Церква, 09113, Київська обл.
Fiesta012@ukr.net

Парк «Олександрія» спочатку як літня, а згодом як зимова резиденція графів Браницьких був заснований у 1788 році на західній околиці Білої Церкви на лівому березі річки Рось на площі понад 200 га. Він створювався за ландшафтним типом планування території, для чого було використано існуючі природні елементи: вікову діброву, річку Рось, нерівності рельєфу у вигляді балок. Свого часу «Олександрія» була культурним і духовним центром Східної Польщі, а пізніше – Південних губерній Росії.

У першій половині ХХ ст. парку було нанесено великих збитків. Було втрачено не лише архітектурні споруди, а й ландшафтні композиції. Більшість паркових композицій через відсутність догляду заросла самосівом, було знищено багато екзотів. Тому роботи з відновлення історичних ландшафтів парку є дуже важливими.

Історична ландшафтна ділянка «Дружнього саду» розташована в західній частині парку і складається із 3 частин: «Сад Юпітера», «Сад, присвячений Катерині II», «Сад Г. Потьомкіна». Була оброблена велика кількість архівних матеріалів щодо видового складу насаджень на цій території. Основним джерелом інформації, яке дає нам уяву про минуле, є старовинний план парку, датований 1858 роком, та архівні фотографії і малюнки.

Після проведення інвентаризації деревних рослин було встановлено, що насадження «Дружнього саду» представлено 42 видами, які відносяться до 2 відділів – *Pinophyta* (6 видів із 2 родин і 6 родів) та *Magnoliophyta* (36 видів із 19 родин і 26 родів). З'ясовано, що найбільшою кількістю родів представлено родини *Pinaceae* та *Rosaceae*. Найбільшою кількістю рослин представлені роди *Acer*, *Fraxinus*, *Carpinus*, *Tilia*. Найчисельніше представлені такі види деревних рослин: *Acer platanoides*, *Fraxinus excelsior*, *Tilia cordata*, *Carpinus betulus*. Розподіл видів дерев і кущів за класами висот дозволив встановити такі дані: дерев першої величини налічувалося 19, другої та третьої величини – по 3, четвертої – по 4. До класів високих кущів було віднесено 5 видів, середніх – 5, низьких – 2 види рослин. *Ключові слова*: дендропарк, насадження, деревна рослинність, ландшафтна композиція.

The current condition of plants of historical landscape area “Druzhnii sad” in the dendrological park “Alexandria” NAS of Ukraine. Mordatenko I.

Alexandria Park, firstly was a summer and later a winter residence of the Branytsky family. It was founded in 1788 on the western suburbs of Bila Tserkva, on the left bank of the Ros River on an area of over 200 hectares. It was created according to the landscape type of planning of the territory, for which the existing natural elements were used: the age-old oak, the river Ros, relief disturbance in the form of beams. One time, “Alexandria” was the cultural and spiritual center of Eastern Poland, and later – the southern provinces of Russia.

In the first half of the twentieth century, the park was seriously damaged. Not only architectural structures but also landscape compositions have been lost. Most of the park compositions were overgrown with self-seeding due to lack of care, many exotics were destroyed. That is why, the historic landscapes restoration works of the park are very important.

The historic landscape area “Druzhnii sad” is located in the western part of the park and consists of 3 parts: “Jupiter’s Garden”, “Garden dedicated to Catherine II”, “Garden of G. Potemkin”. A large number of archival materials on the species composition of plantations in this area were considered. The main source of information that gives us an idea of the past is the ancient plan of the park, dated 1858 and archival photographs and drawings.

After taking an inventory of woody plants, it was found that the plantings of the “Druzhnii sad” are represented by 42 species belonging to 2 departments – *Pinophyta* (6 species from 2 families and 6 genera) and *Magnoliophyta* (36 species from 19 families and 26 genera). It was found that the largest number of genera are families: *Pinaceae* and *Rosaceae*. The largest number of plants are genera: *Acer*, *Fraxinus*, *Carpinus*, *Tilia*. The most numerous are such species of woody plants as *Acer platanoides*, *Fraxinus excelsior*, *Tilia cordata*, *Carpinus betulus*. The distribution of species of trees and shrubs by height classes established: trees of the first size – 19, the second and third size – 3, the fourth – 4. *Key words*: arboretum, planting, lignosa, landscape composition.

Постановка проблеми. Старовинні садиби – це великий пласт вітчизняної культури, який через різні обставини довго залишався мало дослідженим. Вивчення життя і побуту дворянських садіб минулих епох дає можливість більш змістовно дослідити умови формування світогляду політичної та культурної еліти ХVIII – ХІХ ст. та перейняти найкраще з їхнього досвіду. Тому ми вважаємо, що питання з відновлення старовинних парків України, а саме їх реконструкції, є дуже актуальним.

За минулі два століття з часу заснування дендропарку «Олександрія» відбулися зміни в структурі деревних насаджень і руйнування значної частини декоративних паркових композицій. Здебільшого це стосується досліджуваної ділянки, розташованої в східній частині дендропарку. Реконструкція цієї ландшафтної ділянки буде важливим внеском у загальну тенденцію збереження і відновлення ландшафтів старовинних парків, яка визначена прийнятою 21 травня 1981 року у Флоренції Міжнародним

Комітетом по історичних садах (International Committee for Historic Gardens) Флорентійською хартією (Charter historic garden sandlandscapes (Florencecharter), яка ратифікована Україною [19].

Об'єкт досліджень – структура насаджень історичної ділянки «Дружній сад».

Предмет досліджень – таксаційні показники деревних насаджень ділянки «Дружній сад».

Мета досліджень – встановити сучасний склад і стан насаджень історичної ландшафтної ділянки «Дружній сад» і надати рекомендації щодо її реконструкції. Для досягнення зазначеної мети необхідно виконати такі **завдання**: встановити первинний таксономічний склад ділянки «Дружній сад»; дослідити сучасний стан ділянки, визначити територіальні межі насаджень з подальшим нанесенням їх на план.

Новизна. У статті вперше ґрунтовно досліджено архівні матеріали по ландшафтній ділянці «Дружній сад»; вперше проведена подеревна інвентаризація з відповідним нанесенням отриманих даних на карту.

Методологічне або загальнонаукове значення. На основі вивчення іконографічних і архівних матеріалів буде проведено реконструкцію алейної сітки, малих архітектурних форм та оптимізацію деревних насаджень і трав'янистого покриву ландшафтної ділянки «Дружній сад» для подальшого експонування, що вплине на збільшення кількості відвідувачів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На пострадянському просторі основні підходи щодо відновлення складу та структури насаджень старовинних парків викладені у роботах В.А. Агальцевої [1], Н.А. Ільїнської [7; 8], Д.С. Ліхачева [13] та інших.

Н.А. Ільїнська, працюючи над відновленням палацових парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, встановила, що завершеного вигляду парки здебільшого набували через 40-50 років після початку будівництва (період розквіту). Багато ансамблів протягом своєї історії перебудовувалися та доповнювалися, тобто зазнавали певних часових нашарувань. Н.А. Ільїнська [6] вважає обов'язковим перед початком відновлюваних робіт проведення архівних досліджень, які характеризують об'єкт на різних етапах розвитку, та археологічних розкопок.

За даними В.А. Агальцевої [1], при вирішенні питання щодо реконструкції насаджень необхідно керуватися такими положеннями: якщо збереглося 50-70% дерев, то ніяких підсадок проводити не потрібно; якщо залишилося 30-40% і є проміжки у 20-30 м і більше, то доцільно висадити великомірні саджанці точно на місцях відпаду старих дерев; якщо маємо менше 15-20% від первинної кількості посаджених дерев і вони знаходяться в незадовільному стані, то проводиться повна заміна рослин.

Основні підходи щодо відновлення планування доріжно-стежкової мережі, складу та структури насаджень старовинних парків викладені у роботах Ю.А. Бондарь, А.К. Салатич [2], Т.Е. Ісаченко

[9], Г.А. Полякова [14]. В Україні найбільший вклад у справу відновлення старовинних парків внесли Л.І. Рубцов [16], О.А. Косаревський [11], І.Д. Родічкін [15]. Багато уваги збереженню та відновленню паркових композицій приділено у роботах провідного українського дендролога М.А. Кохна, який із колегами протягом 1973-1977 років в Україні експериментально розробили прийоми реконструкції паркових композицій [12]. Значний внесок у дослідження дендрофлори старовинних парків зробив Ю.О. Клименко [10].

Матеріали і методи досліджень. У роботі були використані методи комплексного аналізу (історико-аналітичний), іконографічний, натурний (фотофіксація, обміри, замальовки). Хронологічні межі досліджень – кінець XVIII – початок XXI ст. Під час опрацювання літературних першоджерел було застосовано історико-аналітичний метод.

Інвентаризацію деревних насаджень здійснювали під час натурних обстежень і польових маршрутних досліджень [18]. Висоту дерев визначали за допомогою вимірального приладу ВН-1 № 4515. Видовий склад, походження видів деревних рослин та їхні екологічні особливості визначали за довідковою літературою «Дендрофлора України» [4–6], латинські назви таксонів видового рангу та їх систематичну структуру погоджували зі списком “The Plant List” [21]. Планувальну структуру визначали за супутниковими картами *Google Maps* 2019-2020 років.

Виклад основного матеріалу. Початок будівництва дендропарку припадає на другу половину XVIII ст. У минулому це був величезний парк-садиба графів Браницьких, який мав багато композицій, сенс і семантика яких були пов'язані з особистими, чисто сімейними подіями. Центральними фігурами, які вплинули на долю графині Олександри Браницької, були князь Григорій Потьомкін і імператриця Катерина II, яким вона була багато в чому зобов'язана, відповідаючи їм глибокою особистою прихильністю [3]. Саме їм присвячені інтимні паркові композиції, розташовані в східній частині парку. Архівні матеріали досить бідно висвітлюють цю частину парку, яка зберегла до наших часів ореол історичної таємниці.

У 1818 році в Херсоні відбулася подія, наслідки якої залишається загадкою. При проведенні ремонтних робіт у Свято-Катерининській церкві зі склепу Потьомкіна катеринославський архієпископ Іов виніс посудину (ймовірно із серцем князя), помістив її у свою карету, щоб відправити його, за однією з версій, у маєток графині Браницької (в Білу Церкву) [20]. Можна припустити, що ця посудина і стала ключовим елементом для реалізації Олександрою у своєму маєтку грандіозного проекту – мавзолею Г. Потьомкіну. Зберігся проект цього мавзолею, виконаний відомим російським архітектором І. Старовим (рис. 1). На жаль, у зв'язку з приходом до влади Павла I цей проект не був повністю (в первісному вигляді) втілений у життя.

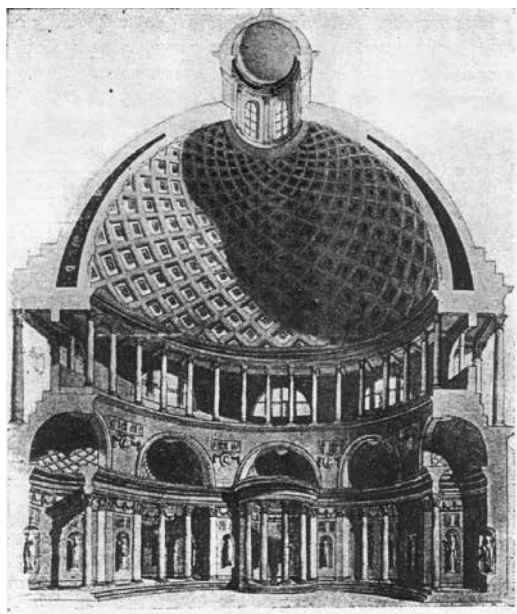

Рис. 1. Проект мавзолею на честь Великого князя Г. Потьомкіна-Таврійського

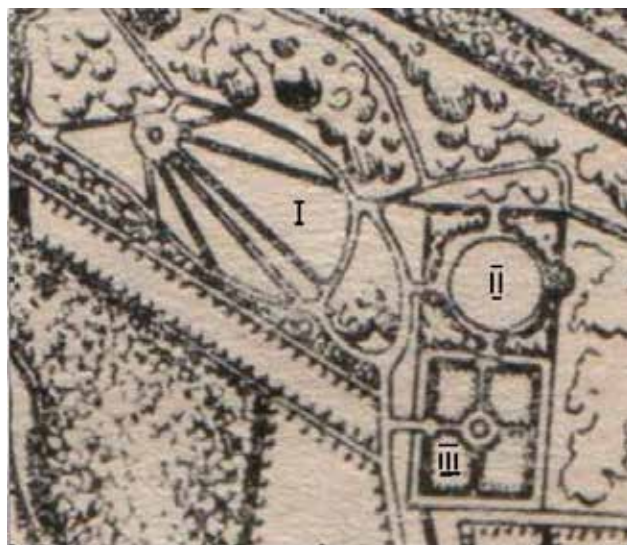

Рис. 2. Фрагмент «Генерального плану дендропарку «Олександрія» (1858 року): I – «Сад Юпітера», II – «Сад, присвячений Катерині II», III – «Сад Г. Потьомкіна»

Рис. 3. «Ротонда». Вілібальд Піхтер, 1828 рік

Основним джерелом інформації, яке дає нам уяву про минуле, є старовинний план парку, датований 1858 роком (рис. 2), а також невеликі іконографічні матеріали. Так, на Генеральному плані пристрою Білої Церкви 1858 року ця ділянка з меморіальними садами складалася із 3 частин: «Сад Юпітера», «Сад, присвячений Катерині II», «Сад Г. Потьомкіна». Усі ці сади були складниками одного саду, який мав назву «Дружній сад».

«Сад Юпітера» спочатку був садом регулярного планування, який складався із численних ділянок різної геометричної форми. У середині XIX ст. сад перебудували у ландшафтному стилі. В західній частині знаходилася партерна композиція Юпітера, яка пред-

ставляла собою круглу площину зі скульптурою в центрі, від якої віялом розходилися прямі доріжки («промені»), об'єднані овальною алеєю. Неширокі, променеподібні доріжки по черзі віялом із півночі на південь виходили на курган під назвою «Могила коня», «Сад Катерини II» та «Сад князя Г. Потьомкіна».

«Сад Катерини II» був єдиною в «Олександрії» повністю закритою композицією. Основними посадками, згідно з умовними позначеннями на карті, були хвойні дерева. Всередині саду росло багато бузку, тут знаходилася Ротонда із позолоченими воротами [3]. Спочатку в Ротонді знаходився бюст Г. Потьомкіна (рис. 3), але з подальшим будівництвом меморіального комплексу «Дружній сад» він був перенесений

у «Сад Г. Потьомкіна», а на його місці було встановлено бюст Катерини II (рис. 4).

Ділянка була обнесена суцільною, приблизно в ріст людини, стіною із залізними воротами. Додатково по периметру сад був густо обсаджений деревами і кущами. Тому Сад і Ротонду не можливо було оглянути через огорожу. Для того, щоб потрапити туди, потрібно було отримати особливий дозвіл від власників садиби. «Сад Г. Потьомкіна» був обсаджений по внутрішньому периметру чагарником або стриженою огорожею із *Carpinus betulus* L.

Із 1917 по 1946 роки парк, а разом з ним і «Дружній сад» зазнав суттєвих змін: було зруйно-

вано архітектурні споруди (рис. 5), змінився і видовий склад насаджень парку. За воєнні роки було вирізано значну частину цінних насаджень, а на вільних місцях масово сходили самосів аборигенних деревних порід. Із карти Салатіча 1949 року [17] видно, що на досліджуваній території насадження перетворилися в змішані насадження паркового типу (рис. 6). При цьому досить цікавим є той момент, що на картах 1858 і 1949 років, а також на сучасній карті (рис. 7) коло перед Ротондою так і не покрито рослинністю, хоча і «Сад Юпітера», і «Сад Г. Потьомкіна» повністю втратили свій вигляд.

Часткові відновлювальні роботи цієї частини парку (відреставрована Ротонда і розчищена від дерев і чагарників партерна зона) були проведені в 60-х роках ХХ ст. під керівництвом архітектора Д.М. Криворучка (рис. 8).

Рис. 4. «Ротонда». Фото 1914 року

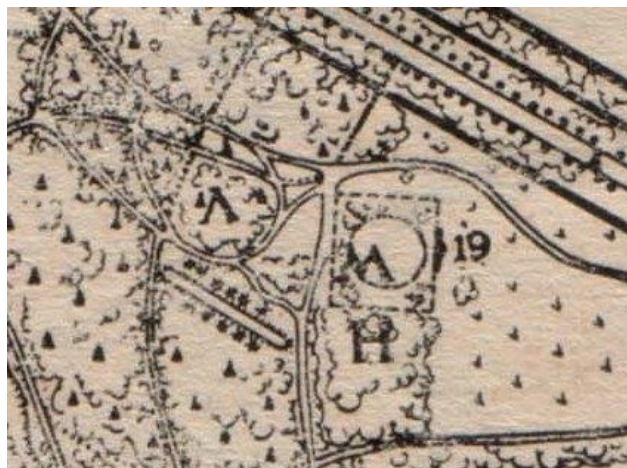

Рис. 6. Фрагмент плану парку «Олександрія» станом на 1949 рік

Рис. 5. Ротонда після Великої вітчизняної війни

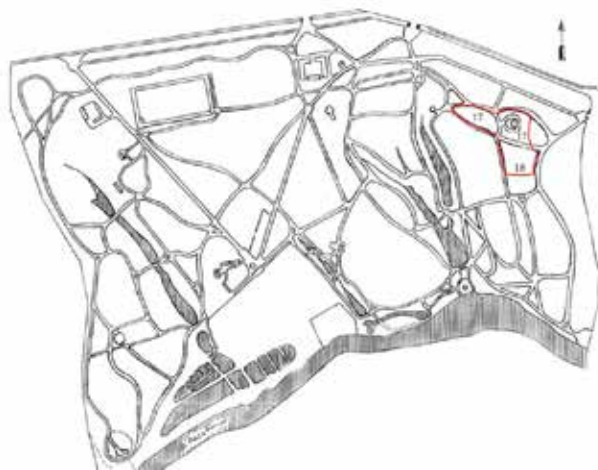

Рис. 7. Досліджувана територія на сучасній схемі парку

Рис. 8. Ротонда після реставрації Д.М. Криворучка, 1968 рік

Рис. 9. «Дружній сад» (супутникова карта Google Maps, 2019 рік)

На початок проведення деревної інвентаризації усі складники «Дружнього саду» знаходилися в різному стані. У 1956-1959 роках на ділянці «Саду Юпітера» були висаджені інтродуценти: *Maclura pomifera* (Rafin.) Schneid, *Catalpa bignonioides* Walt., *Junglans nigra* L., *Picea abies* (L.) Karst. У 2008-2011 роках у «Саду Юпітера» та «Саду Катерини» були проведені часткові роботи з прибирання самосіву, обрізки сухих гілок, а також із омелою білою (*Viscum album* L.). У «Саду Г. Потьомкіна» ніякі роботи не проводилися.

Результати інвентаризації вказують, що деревні насадження «Дружнього саду» було представлено 42 видами, які відносяться до 2 відділів – *Pinophyta* (6 видів із 2 родин і 6 родів) та *Magnoliophyta* (36 видів із 19 родин і 26 родів) (табл. 1, 2).

Найбільшою кількістю родів представлено родини *Pinaceae* та *Rosaceae* – 4 і 5 відповідно. Найбільшою кількістю рослин представлені роди *Acer*, *Fraxinus*, *Carpinus*, *Tilia*. Найчисельніше представлені такі види деревних рослин: *Acer platanoides* (63 екземпляри), *Fraxinus excelsior* (61 екземпляр), *Tilia cordata* (32 екземпляри), *Carpinus betulus* (26 екземплярів) (табл. 3). Із загальної кількості видів і форм деревних рослин, які зростають на досліджуваній території, 29 видів мають життєву форму дерево (69,0%), 12 є кущами (28,6%), 1 вид – дерева ліана (2,4%).

Визначено розподіл видів дерев і кущів за класами висот: дерев першої величини – 19, другої та третьої величини – по 3, четвертої – по 4. До класів високих кущів віднесено 5 видів, до середніх – 5, низьких – 2 види рослин (табл. 4).

Головні висновки. Згідно з проведеними дослідженнями історичної ландшафтної ділянки «Дружній сад» дендропарку «Олександрія» можна зробити такі висновки:

1. Видовий склад деревних насаджень «Дружнього саду» представлено 42 таксономічними групами, які відносяться до 2 відділів – *Pinophyta* (6 видів із 2 родин і 6 родів) та *Magnoliophyta* (36 видів із 19 родин і 26 родів).

2. Найбільше родове представництво мають родини *Pinaceae* та *Rosaceae* – 4 та 5 відповідно. Найбільш кількісно представлені роди *Acer*, *Fraxinus*, *Carpinus*, *Tilia*. Найчисельніше серед видів представлені *Acer platanoides* (63 екземпляри), *Fraxinus excelsior* (61 екземпляр), *Tilia cordata* (32 екземпляри), *Carpinus betulus* (26 екземпляри).

3. За життєвими формами насадження ділянки «Дружнього саду» розподілені на деревні (29 видів) – 69,0%, 12 – кущові (28,6%), деревні ліани – 1 вид (2,4%).

4. За класами висот розподіл видів дерев і кущів такий: дерев першої величини – 19, другої та третьої величини – по 3, четвертої – по 4. До класів високих кущів віднесено 5 видів, до середніх – 5, до низьких – 2 види рослин.

Таблиця 1

Таксономічний склад деревних рослин дослідної ділянки «Дружнього саду»

№ п/п	Назва відділу	Систематичні одиниці		
		родин	родів	видів
1.	<i>Pinophyta</i>	2	6	6
2.	<i>Magnoliophyta</i>	19	26	36
	Разом	21	32	31

Таблиця 2

Систематична структура дендрофлори дослідної ділянки «Дружнього саду»

№ п/п	Назва родини	Систематичні одиниці	
		рід	види
Відділ <i>Pinophyta</i>			
1.	<i>Cupressaceae</i> Gray	<i>Juniperus</i>	<i>Juniperus sabina</i> L.
		<i>Thuja</i>	<i>Thuja occidentalis</i> L.
2.	<i>Pinaceae</i> Lindl.	<i>Abies</i>	<i>Abies alba</i> Mill.
		<i>Larix</i>	<i>Larix sibirica</i> Ledeb.
		<i>Picea</i>	<i>Picea abies</i> (L.) Karst.
		<i>Pinus</i>	<i>Pinus sylvestris</i> L.
Відділ <i>Magnoliophyta</i>			
1.	<i>Adoxaceae</i> E. Mey.	<i>Sambucus</i>	<i>Sambucus nigra</i> L.
2.	<i>Anacardiaceae</i> R. Br.	<i>Cotinus</i>	<i>Cotinus coggygia</i> Scop
3.	<i>Betulaceae</i> Gray	<i>Carpinus</i>	<i>Carpinus betulus</i> L.
		<i>Corylus</i>	<i>Corylus avellana</i> L.
4.	<i>Bignoniaceae</i> Juss.	<i>Catalpa</i>	<i>Catalpa bignonioides</i> Walter.
5.	<i>Caprifoliaceae</i> Juss.	<i>Lonicera</i>	<i>Lonicera caprifolium</i> L.
		<i>Symphoricarpos</i>	<i>Symphoricarpos albus</i> (L.) S.B. Blanke
6.	<i>Celastraceae</i> R. Br.	<i>Euonymus</i>	<i>Euonymus europaea</i> L.
7.	<i>Cornaceae</i> Bercht. & J. Presl.	<i>Cornus</i>	<i>Cornus mas</i> L.
		<i>Swida</i>	<i>Swida alba</i> (L.) Opiz
8.	<i>Fabaceae</i> Lindl.	<i>Robinia</i>	<i>Robinia pseudoacacia</i> L.
9.	<i>Fagaceae</i> Dumort.	<i>Quercus</i>	<i>Quercus iberica</i> Steven
			<i>Quercus robur</i> L.
			<i>Quercus rubra</i> L.
10.	<i>Hippocastanaceae</i> Burnett	<i>Aesculus</i>	<i>Aesculus hippocastanum</i> L.
11.	<i>Hydrangaceae</i> Dumort.	<i>Deutzia</i>	<i>Deutzia scabra</i>
		<i>Philadelphus</i>	<i>Philadelphus coronaries</i> L.
12.	<i>Juglandaceae</i> DC. ex Perleb	<i>Juglans</i>	<i>Juglans nigra</i> L.
13.	<i>Malvaceae</i> Juss.	<i>Tilia</i>	<i>Tilia americana</i> L.
			<i>Tilia cordata</i> Mill.
14.	<i>Moraceae</i> Gaudich.	<i>Maclura</i>	<i>Maclura pomifera</i> (RAF.) C.K. Skhneid
15.	<i>Oleaceae</i> Hoff. & Link.	<i>Fraxinus</i>	<i>Fraxinus excelsior</i> L.
			<i>Fraxinus pennsylvanica</i>
16.	<i>Rosaceae</i> Juss.	<i>Amelanchier</i>	<i>Amelanchier alnifolia</i> (Nutt.) Nutt. Ex M. Roem.
		<i>Chaenomeles</i>	<i>Chaenomeles japonica</i> (Thunb.) Lindl. Ex Spach
		<i>Crataegus</i>	<i>Crataegus leiomonogyna</i> Klok.
			<i>Crataegus submollis</i> Sarg.
		<i>Padus</i>	<i>Padus avium</i> Mill.
		<i>Spiraea</i>	<i>Spiraea salicifolia</i> L.
			<i>Spiraea</i> × <i>vanhouttei</i> (Briot) Zabel
17.	<i>Salicaceae</i> Mirb.	<i>Populus</i>	<i>Populus</i> × <i>canescens</i> (Aiton) Sm.
18.	<i>Sapindaceae</i> Juss.	<i>Acer</i>	<i>Acer campestre</i> L.
			<i>Acer platanoides</i> L.
			<i>Acer pseudoplatanus</i> L.
			<i>Acer saccharinum</i> L.
19.	<i>Ulmaceae</i> Mirb.	<i>Ulmus</i>	<i>Ulmus scabra</i> Mill.
	Разом	33	42

Таблиця 3

Кількісний склад деревної рослинності ділянки «Дружного саду»

№ п/п	Назва рослини	Кількість, шт.
Дерева		
1.	<i>Abies alba</i> Mill.	4
2.	<i>Acer campestre</i> L.	26
3.	<i>Acer platanoides</i> L.	63
4.	<i>Acer pseudoplatanus</i> L.	1
5.	<i>Acer saccharinum</i> L.	1
6.	<i>Aesculus hippocastanum</i> L.	1
7.	<i>Carpinus betulus</i> L.	26
8.	<i>Cornus mas</i> L.	23
9.	<i>Catalpa bignonioides</i> Walter.	1
10.	<i>Cotinus coggygria</i> Scop.	19
11.	<i>Crataegus leiomonogyna</i> Klok.	6
12.	<i>Crataegus submollis</i> Sarg.	3
13.	<i>Fraxinus excelsior</i> L.	61
14.	<i>Fraxinus pennsylvanica</i>	6
15.	<i>Juglans nigra</i> L.	1
16.	<i>Larix sibirica</i> Ledeb.	6
17.	<i>Maclura pomifera</i> (RAF.) C.K. Skhneid	2
18.	<i>Padus avium</i> Mill.	1
19.	<i>Picea abies</i> (L.) Karsten.	3
20.	<i>Pinus sylvestris</i> L.	16
21.	<i>Populus × canescens</i> (Ait.) Smitt.	5
22.	<i>Quercus iberica</i> Steven	1
23.	<i>Quercus robur</i> L.	4
24.	<i>Quercus rubra</i> L.	5
25.	<i>Robinia pseudoacacia</i> L.	20
26.	<i>Thuja occidentalis</i> L.	9
27.	<i>Tilia americana</i> L.	5
28.	<i>Tilia cordata</i> Mill.	32
29.	<i>Ulmus scabra</i> Mill.	1
Разом		351
Кущі		
1.	<i>Amelanchier alnifolia</i> (Nutt.) Nutt. Ex M. Roem.	група
2.	<i>Chaenomeles japonica</i> (Thunb.) Lindl. Ex Spach	куртина
3.	<i>Corylus avellana</i> L.	>20
4.	<i>Deutzia scabra</i>	2
5.	<i>Euonymus europaea</i> L.	масово
6.	<i>Juniperus sabina</i> L.	куртина
7.	<i>Philadelphus coronaries</i> L.	4
8.	<i>Sambucus nigra</i> L.	масово
9.	<i>Spiraea salicifolia</i> L.	куртина
10.	<i>Spiraea × vanhouttei</i> (Briot) Zabel	куртина
11.	<i>Symphoricarpos albus</i> (L.) S.B. Blanke	куртина
12.	<i>Swida alba</i> (L.) Opiz	12
Деревовидна ліана		
1.	<i>Lonicera caprifolium</i> L.	масово

Таблиця 4

Розподіл видів деревних рослин за класами висот

Відділ рослин	Життєві форми						
	дерева				кущі		
	Д1	Д2	Д3	Д4	Кв	Кс	Кн
<i>Pinophyta</i>	3	-	1	-	-	-	1
<i>Magnoliophyta</i>	16	3	2	4	5	5	1
Разом	19	3	3	4	5	5	2

Література

1. Агальцева В.А. Сохранение мемориальных лесопарков. Москва : Лесная пром-сть, 1980. 250 с.
2. Бондарь Ю.А., Салатич А.К., Садовенко Я.Л. Восстановление старинных ландшафтных парков : методические рекомендации по проектированию. Киев : КиевНИИП Градостроительства, 1974. 84 с.
3. Галкін С., Гурковська О., Чернецький Є. Структура та символіка старовинного парку «Олександрія» в Білоцерківській резиденції графів Браницьких. Біла Церква : Видавець О. Пшонківський, 2005. 96 с.
4. Дендрофлора України. Дикорослі і культивовані дерева і кущі. Голонасінні : довідник / за ред. М.А. Кохна, С.І. Кузнецова. Київ : Фітосоціоцентр, 2001. 207 с.
5. Дендрофлора України. Дикорослі і культивовані дерева і кущі. Голонасінні : довідник / за ред. М.А. Кохна, Н.М. Трофіменко. Київ : Фітосоціоцентр, 2005. Ч. II. 716 с.
6. Дендрофлора України. Дикорослі і культивовані дерева і кущі. Покритонасінні : довідник / за ред. М.А. Кохна. Київ : Фітосоціоцентр, 2002. Ч. I. 448 с.
7. Ильинская Н.А. Восстановление исторических объектов ландшафтной архитектуры. Ленинград : Стройиздат, 1984. 151 с.
8. Ильинская Н.А. Восстановление исторических объектов ландшафтной архитектуры. С.-Петербург : Стройиздат, 1993. 160 с.
9. Исаченко Т.Е. Дворянские усадьбы и ландшафт: три века взаимодействия. Вестник СПбГУ. Серия 7, 2003. Вып. 4. № 31. С. 88–101.
10. Клименко Ю.О., Кузнецов С.І. Комплексна оцінка паркових насаджень (методичні підходи і рекомендації). Київ, 2014. 66 с.
11. Косаревський І.О. Парки України. Київ : Держ. вид. літератури в буд. та архітектурі, 1961. 176 с.
12. Кохно М.А., Черевченко Т.М. До питання про методику реконструкції старовинних парків. Інтродукція та акліматизація рослин в Україні. 1977. Вип. 10. С. 21–23.
13. Лихачев Д.С. Заметки по реставрации мемориальных садов и парков // Восстановление памятников культуры. Москва, 1981. С. 95–120.
14. Полякова Г.А. Результаты современных методов реставрации старинных парков. [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://science-bea.narod.ru/2006/leskomp_2006/poljakova_rezult.
15. Родичкин И.Д., Родичкина О.И. Сады, парки и заповедники Украинской ССР. Заповедная природа. Преобразованной ландшафт. Садово-парковое искусство. Київ : «Будівельник», 1985. 167 с.
16. Рубцов Л.И. Садово-парковый ландшафт. Киев : Изд-во АН УССР, 1956. 211 с.
17. Салатич А.К. Парк Олександрія / за ред. О.Л. Липи. Київ : Вид-во Академії архітектури УРСР, 1949. 105 с.
18. Селочник Н.Н., Кондрашова Н.К. Общая оценка состояния насаждений по данным рекогносцировочного и детального лесопатологического исследований. Состояние дубрав Лесостепи. Москва : Наука, 1989. С. 138–153.
19. Флорентійська хартія Міжнародного комітету з історичних садів 1981 року. URL: <http://icomosspb.ru/index.php/component/joomdoc>.
20. Чернецький Е.А. Мемориал светлейшему князю Григорию Потёмкину-Таврическому в Белой Церкви. Відділ культури Білоцерків. міськвикон. Білоцерків. центр. бібл. сист. Благодійний фонд «Творча ініціатива». Білоцерків. міськ. організація українського товариства охорони пам'яток-історії та культури. Наук.-інформ. вид. Біла Церква : «Мустанг». 1997. 44 с.
21. The Plant List (2013). Version 1.1. URL: <http://www.theplantlist.org/> (accessed: 1st January).